संपादकीय....

डॉ. सलीम अली पक्षी अभयारण्याचं मरणं

कल्याणीनगर येथील मुळा-मुठा नदीकाठावरील शेकडो एकर जागा वाडीया स्टड फार्मच्या नावाने झाली. मुळा-मुठा नदीपात्रात स्थलांतरीत विदेशातील पक्षी मोठ्या प्रमाणात येत असल्यामुळे वाडीया यांनी त्यांच्या मालकीच्या जागेपैकी यातील पंचवीस एकर जागा डॉ. सलीम अली पक्षी अभयारण्याला भेट दिली. कारण डॉ. सलीम अली स्वत: येथे पक्षी निरीक्षणासाठी येत होते. वन विभागाने त्यांच्या स्मरणार्थ डॉ. सलीम अली पक्षी अभयारण्य घोषीत केले. वन विभागाने पक्षी निरीक्षणासाठी येणाऱ्यांसाठी चौथरा बांधला होता. विविध स्थलांतरीत विदेशी पक्ष्यांचे सचित्र माहितीचे फलक लावले. शहरातील अनेक शाळा, महाविद्यालयातील विद्यार्थी व पक्षीप्रेमी या ठिकाणी पक्ष्यांचे निरीक्षण करण्यासाठी येत. त्यानंतर वन विभागाने डॉ. सलीम अली पक्षी अभयारण्य पुणे महापालिकेला हस्तांतर केले. यामध्ये दोन दशके ही जागा वन विभागाची कि महापालिकेची या वादात अभयारण्याकडे पूर्णत: दुर्लक्ष झाले. याचा गैरफायदा घेत एका राजकीय पक्षाच्या कार्यकर्त्याने या जागेवरच आपला मालकी हक्क असल्याची स्व:ताच घोषणा केली. याठिकाणी एका कार्यकर्त्याने ट्रॅक्टरने राडारोडा टाकण्यास सुरवात केली. हजारो ट्रॅक्टरने राडारोडा टाकून डॉ. सलीम अली पक्षी अभयारण्य नामशेष करण्याचा प्रयत्न केला. दरम्यान कल्याणीनगर रहिवाशांनी तसेच पर्यावरणप्रेमींनी आवाज उठवला. तत्कालीन राज्याचे पर्यावरण मंत्री आदित्य ठाकरे यांना या ठिकाणी भेट देण्याची विनंती केली. ठाकरे येणार असल्यामुळे पुणे महापालिकेने हजारो ट्रक राडारोडा तेथून उचलला. त्यासाठी काही कोटी रूपये खर्च केले. ठाकरे यांनी भेट दिल्यानंतर पक्षी अभयारण्याचे संरक्षण व संवर्धन केले जाईल असे आश्वासन दिले. त्यानंतर येथील जागेवर मालकी हक्काचा दावा करण्याऱ्या व्यक्तीने पुन्हा या जागेवर रोडारोडा टाकण्यास सुरवात केली. त्यांनी गेल्या दीड ते दोन वर्षांपासून मोठ्या प्रमाणात राडारोडा टाकल्यामुळे याठिकाणी कचरा, प्लॅस्टिक, बांधकामातील सिमेंट काँक्रिटचे मिश्रण, दगड, विटांचे तुकडे, तुटलेले फर्निचर या ठिकाणी टाकलेले आहेत. त्यामुळे राडारोडयाचे उंचच उंच डोंगर तयार झालेले आहेत. संबंधित व्यक्ती एका बड्या राजकीय नेत्यांचा आपल्या डोक्यावर आशिर्वाद असल्याचे सांगून महापालिका प्रशासनावर दाबव टाकत आहे. तर दुसऱ्या बाजुला माझ्या वाटेला गेलात तर अब्रुनुकसानीचा दावा न्यायालयात दाखल करीन, अशी धमकी देत आहे. डॉ. सालीम अली पक्षी अभयारण्य जैवविविधतेने नटलेले डॉ. सलीम अली पक्षी अभयारण दोन दशकापूर्वी वृक्षराजींनी नटलेला होता. यामध्ये फुलपाखरे, किडे-कीटक आणि विविध जातींच्या देशी विदेशी पक्ष्यांनी संपन्न होता. येथील परिसर जैवविविधतेने नटलेले होते. ठिकाण पुण्यातील पक्षी निरीक्षणासाठी प्रसिध्द होते. सरकारी कागदपत्रात पक्षी अभयारण्य अशी नोंद आहे. आता मात्र, हे अभयारण्य शेवट्या घटका मोजत आहे.

महापालिका सुद्धा येथील अतिक्रमण काढत नाही. त्यामुळे पर्यटन ठिकाण असलेले डॉ. सालीम अली पक्षी अभयारण्य नामशेष झाले आहे. या ठिकाणी जायका प्रकल्प अंतर्गत मुळा - मुठा नदी सुशोभीकरण होत आहे. त्यासाठी हजारो डंपर दगड याठिकाणी टाकले गेले आहेत. त्यामुळे नैसर्गिक दलदल नामशेष झाले आहे . त्यामुळे पक्ष्याना मिळणारे खाद्य नसल्यामुळे विदेशी पक्षी याठिकाणी येणार नाहीत. फुलपाखरे, किडे-कीटक आणि विविध जातींच्या देशी विदेशी पक्ष्यांनी संपन्न जैवविविधतेने नटलेले परिसर नामशेष होत आहे याची दखल कोण घेणार?

पूरंदर विमानतळ : विकास की शेतकऱ्यांच्या जीवनावर गदा?

पुणे जिल्ह्यातील पूरंदर तालुक्यात प्रस्तावित आंतरराष्ट्रीय विमानतळ हा गेल्या अनेक वर्षांपासून चर्चेचा विषय ठरत आहे. एका बाजूला 'विकासाचा महामार्ग' म्हणून याचे महत्त्व अधोरेखित केले जात असले तरी दुसऱ्या बाजूला याच प्रकल्पामुळे शेतकऱ्यांच्या जगण्यावर गदा येणार असल्याची भीती सातत्याने व्यक्त होत आहे. सरकार, उद्योगजगत, गुंतवणूकदार आणि शेतकरी समाज अशा सर्वच घटकांच्या वेगवेगळ्या अपेक्षा व भूमिका यामुळे हा प्रश्न केवळ प्रकल्पापुरता मर्यादित न राहता, तो ग्रामीण महाराष्ट्राच्या शाश्वत विकासाच्या दृष्टीने एक परीक्षेचा दगड ठरला आहे.

पूरंदर विमानतळाचा प्रस्ताव पहिल्यांदा मांडण्यात आला तेव्हा पुण्याचे नागरीकरण वेगाने वाढत होते आणि विद्यमान लोहेगाव विमानतळ त्याला अपुरा पडू लागला होता. पुण्यातील आयटी, ऑटोमोबाईल आणि शिक्षण क्षेत्राच्या झपाट्याने होणाऱ्या विस्तारासाठी जागतिक दर्जाचे विमानतळ आवश्यक असल्याचे चित्र रंगवले गेले. त्यामुळे या प्रकल्पाला सुरुवातीपासूनच 'प्रगत पुण्याची ओळख' म्हणून पाठिंबा मिळत गेला. मात्र, प्रकल्पाची जागा निश्चित करताना सरकारने पूरंदर तालुका निवडला आणि यानंतर संघर्षाची नवी पर्वा सुरू झाली.

पूरंदर तालुक्यात जमीन सुपीक आहे. डाळिंब, द्राक्षे, भाजीपाला यासारख्या बहुमूल्य पिकांमुळे या भागातील शेतकऱ्यांना आर्थिक स्थैर्य लाभले होते. अनेक शेतकरी निर्यातीसाठीही सक्षम झाले होते. अशा जमिनीवर विमानतळ उभारण्याचा निर्णय म्हणजे शेतकऱ्यांच्या भविष्यातील पिढ्यांना अडचणीत टाकण्यासारखे असल्याचे शेतकऱ्यांचे म्हणणे आहे. त्यांचा मुद्दा साधा आणि स्पष्ट आहेआमच्या शेतीवर उपजीविका चालते. ती गेली तर आम्हाला जगण्यासाठी पर्याय उरत नाही.

सरकारच्या दृष्टीने पाहिले तर हा प्रकल्प पुणे जिल्ह्यासाठी मोठी गुंतवणूक आणणारा ठरू शकतो. विमानतळामुळे पर्यटन, वाहतूक, हॉटेल, लॉजिस्टिक्स, आयटी पार्क यांसारख्या अनेक क्षेत्रांना चालना मिळेल. पुण्याच्या अर्थव्यवस्थेला जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक धार मिळेल. हजारो नोकऱ्या निर्माण होतील, असे आश्वासन दिले जात आहे. विकासाच्या या आकर्षक स्वप्नरंजनात ग्रामीण लोकसंख्येचे काय होणार, हा प्रश्न मात्र सतत अनुत्तरित राहतो.

या प्रकल्पाविरोधातील आंदोलनात शेतकरी, स्थानिक संघटना व काही राजकीय पक्ष सहभागी झाले आहेत. विकास आमच्या आयुष्यावर तुटून पडणाऱ्या किंमतीवर नको, असे ते म्हणतात. जमिनीच्या बदल्यात दिल्या जाणाऱ्या भरपाईचे स्वरूप, पुनर्वसनाची हमी, नवीन पिढीला पर्यायी रोजगार यांसारखे मुद्दे स्पष्ट नसल्याने शेतकऱ्यांचा आक्रोश वाढला आहे. केवळ पैशाची भरपाई करून शेतकऱ्यांना गप्प बसवणे शक्य नाही, कारण त्यांचे नाते जमिनीशी केवळ आर्थिक नसून सांस्कृतिक आणि भावनिकही आहे.

पूरंदर विमानतळाचा मुद्दा ही केवळ स्थानिक समस्या नसून संपूर्ण महाराष्ट्रासाठी एक धडा आहे. मागील काही दशकांत राज्यात जेव्हा मोठे प्रकल्प आले, तेव्हा जमिनीच्या संपादनाचे प्रश्न तीव्र झाले. जरी कायद्याने योग्य मोबदला व पुनर्वसनाची तरतूद असली तरी प्रत्यक्षात शेतकऱ्यांना अनेकदा फसवणूक, विलंब व अपुरे न्याय अनुभवावे लागले. त्यामुळेच पूरंदरातील शेतकरी अधिक सतर्क आणि सावध झाले आहेत.

विकासाची व्याख्या केवळ उंच इमारती, चौपदरी रस्ते किंवा विमानतळ इतकीच मर्यादित नाही. खरी प्रगती म्हणजे स्थानिक लोकांना सामावून घेऊन त्यांच्या जीवनमानात शाश्वत बदल घडवून आणणे. जर एखादा प्रकल्प समाजातील एका वर्गाला उद्ध्वस्त करून दुसऱ्या वर्गाला फायद्याचा ठरणार असेल, तर तो विकास नव्हे तर अन्याय ठरतो. पूरंदर विमानतळाच्या प्रकरणात हाच तणाव उभा आहे.

सरकारने जर खरंच हा प्रकल्प राबवायचा असेल, तर शेतकऱ्यांच्या शंका दूर करून, स्पष्ट पुनर्वसन योजना आणि पर्यायी रोजगाराची हमी द्यावी लागेल. शेतीवर अवलंबून असलेल्या लोकांना नव्या कौशल्यांसाठी प्रशिक्षण, उद्योगांसाठी कर्जसवलती आणि योग्य ठिकाणी जमीन यांसारख्या सुविधा देणे आवश्यक आहे. अन्यथा प्रकल्प हा विकासाचा महामार्ग न ठरता संघर्षाचा दरीत नेणारा ठरेल.

या संपूर्ण प्रश्नाकडे पाहताना एक मोठा सामाजिक मुद्दा लक्षात घेतला पाहिजे. शहर व खेडी यांच्यातील तफावत दिवसेंदिवस वाढते आहे. नागरीकरणासाठी ग्रामीण भागाच्या जमिनी घेणे हा सोपा उपाय ठरला आहे. पण यातून ग्रामीण जनतेचे जगणे, संस्कृती, शेती व पर्यावरणाचा ऱ्हास होत आहे. पूरंदर विमानतळाची लढाई ही प्रत्यक्षात शेतकऱ्यांच्या अस्तित्वाची लढाई आहे.

शेवटी, प्रश्न फक्त पूरंदर विमानतळाचा नाही; प्रश्न आहे विकासाच्या मार्गाने आपण कोणता समाज घडवतो याचा. जर हा समाज ग्रामीण माणसाच्या आयुष्याकडे दुर्लक्ष करून केवळ भौतिक सुखसुविधांच्या मागे धावणारा असेल, तर तो दीर्घकाळ टिकणार नाही. शाश्वत व न्याय्य विकासासाठी शहर आणि ग्रामीण भाग यांच्यात समतोल राखणे अत्यावश्यक आहे. पूरंदर विमानतळ या परीक्षेत महाराष्ट्राचे नेतृत्व किती यशस्वी ठरते, हे येत्या काळात स्पष्ट होईल.

– के. स्वरूपा

चंदनाच्या झाडांची वाढती चोरी : संपत्तीचा ऱ्हास की व्यवस्थेचा पराभव?

पुण्यातील पाषाण परिसरातील राष्ट्रीय रासायनिक प्रयोगशाळा (एनसीएल) या देशातील प्रतिष्ठित संशोधन संस्थेच्या सुरक्षित कॅम्पसमध्ये नुकतीच घडलेली घटना संपूर्ण शहराला हादरवून सोडणारी आहे. पहाटेच्या वेळी चार चोरट्यांनी कंपाऊंड फोडून आत प्रवेश केला, करवतीच्या ब्लेडने सात चंदनाची झाडे तोडली आणि काही मिनिटांत लाखो रुपयांच्या मालावर डल्ला मारण्याचा प्रयत्न केला. सुरक्षा रक्षकांच्या सजगतेमुळे दोन आरोपींना पकडण्यात पोलिसांना यश आले, तर उर्वरित दोघे कारसह पसार झाले. या घटनेतून केवळ एक गुन्हा उघड होत नाही, तर आपल्या समाजातील खोलवर रुजलेल्या काळ्या बाजाराचे जाळे, नैसर्गिक संपत्तीबाबतची बेपर्वाई आणि सुरक्षेतील मोठमोठ्या उणिवा देखील स्पष्ट होतात.

चंदन ही भारतातील सर्वात मौल्यवान झाडांपैकी एक मानली जाते. प्राचीन काळापासून चंदनाचा सुगंध, औषधी गुणधर्म आणि धार्मिक उपयोग यामुळे त्याला अमूल्य स्थान आहे. मात्र या अमूल्य झाडाचा काळ्या बाजारातील भाव दिवसेंदिवस वाढत आहे. आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत चंदनाच्या लाकडाला सुवर्णासमान किंमत मिळते. यामुळे तस्करांचे जाळे आता महाराष्ट्रातही सक्रिय झाले असून पुण्यासारख्या उच्च शिक्षण व संशोधन संस्थेच्या कॅम्पसमध्ये ही चोरी घडणे हे अत्यंत चिंताजनक आहे.

या घटनेतून सर्वप्रथम उघडकीस येणारा मुद्दा म्हणजे सुरक्षेची उणीव. एनसीएल ही केंद्र शासनाची प्रमुख प्रयोगशाळा. येथे अत्याधुनिक संशोधन उपकरणे, रासायनिक साहित्य आणि वैज्ञानिकांची प्रयोगशाळा असते. अशा संवेदनशील ठिकाणी बाहेरून आलेल्या चार चोरट्यांनी कंपाऊंड भिंत ओलांडून आत प्रवेश केला, हेच स्वतःमध्ये धोक्याची घंटा आहे. सुरक्षा रक्षकांनी जरी धाडस दाखवून दोन आरोपींना पकडले तरी प्रश्न असा आहे की, सीसीटीव्ही कॅमेरे, अलार्म सिस्टीम, इलेक्ट्रॉनिक गेट्स यांचा उपयोग वेळेत का झाला नाही? संस्थेच्या सुरक्षेतील ही त्रुटी केवळ चोरीलाच आमंत्रण देत नाही, तर देशाच्या संशोधन सुरक्षेलाही धोक्यात आणू शकते.

दुसरा गंभीर मुद्दा म्हणजे चंदनाच्या झाडांचे काळ्या बाजारातील वाढते महत्त्व. आज भारतातील अनेक राज्यांत चंदनाची झाडे कायद्याने संरक्षित आहेत. त्यांची तोडफोड, वाहतूक आणि विक्रीवर कठोर नियंत्रण आहे. तरीही तस्कर जाळे इतके मजबूत आहे की, गावागावांतून ते झाडे चोरून मध्यस्थांमार्फत आंतरराष्ट्रीय बाजारात पोहोचवतात. एक किलो चंदनाचे लाकूड हजारो रुपयांना विकले जाते. त्यामुळे गरीब गावकरी किंवा लहान गुन्हेगार पैशाच्या मोहात पडून या गुन्ह्यात सामील होतात. काही वेळा स्थानिक राजकीय संरक्षणामुळे किंवा पोलिसांच्या दुर्लक्षामुळेही हे गुन्हेगार उन्मत्त होतात.

चंदनाच्या चोरीच्या घटना महाराष्ट्रापुरत्याच मर्यादित नाहीत. कर्नाटक, आंध्र प्रदेश, तामिळनाडू या राज्यांत तर चंदनाची माफिया टोळकी उघडपणे कार्यरत आहेत. अनेकदा पोलिस आणि वनविभागाला चकमकी कराव्या लागतात. काही कुप्रसिद्ध दरोडेखोरांची चंदनाच्या काळ्या बाजाराशी सांगड घातली जाते. महाराष्ट्रात आतापर्यंत या घटना तुलनेने कमी होत्या; पण आता पुण्यासारख्या महानगरात अशा घटना वाढू लागल्यास प्रशासनाने तातडीने जागे होणे आवश्यक आहे.

या घटनेतून आणखी एक महत्वाचा प्रश्न समोर येतो – शहरी भागातील वृक्षसंपदेची काळजी नेमकी कोण घेणार? पुणे शहरात अनेक शासकीय संस्था, कॅम्पस, शैक्षणिक केंद्रे आणि औद्योगिक वसाहतींमध्ये जुनी, मौल्यवान झाडे उभी आहेत. परंतु त्यांची काटेकोर नोंद, देखरेख व सुरक्षेची हमी कोणी घेत नाही. अशा वेळी चोरट्यांना मोकळे रान मिळते. झाडांची तोड झाल्यावर, ती परत आणणे शक्य नसते. त्यामुळे प्रत्येक संस्थेने वृक्षसंवर्धनासह 'वृक्षसुरक्षा' ही स्वतंत्र जबाबदारी स्वीकारणे आवश्यक आहे.

चंदन चोरी म्हणजे केवळ एका झाडाचा अपहार नव्हे; तर ही पर्यावरणीय हानी आहे. चंदनाच्या झाडांना वाढण्यासाठी अनेक वर्षे लागतात. एकदा झाड तोडले की, त्याची भरपाई सहज होत नाही. शिवाय अशा गुन्ह्यामुळे समाजात चुकीचा संदेश जातो की, मौल्यवान झाडे सुरक्षित नाहीत. परिणामी सामान्य लोक आपल्या घरातील किंवा शेतातील झाडे जोपासण्याऐवजी तोडण्याकडे झुकतात. पोलिसांनी या गुन्ह्यातील दोन आरोपींना अटक करून लाकूड जप्त केले आहे; मात्र उर्वरित दोन आरोपी कारसह फरार झाले आहेत. त्यांचा शोध घेणे हे आता पोलिसांसाठी मोठे आव्हान आहे. ही टोळी केवळ चंदनाच्या झाडांपुरती मर्यादित आहे की, त्यामागे मोठे रॅकेट आहे, याचीही चौकशी करणे अत्यंत आवश्यक आहे. कारण एका कॅम्पसमध्ये घडलेली घटना ही हिमनगाचे टोक असू शकते.

या सर्व घडामोडींवरून शासन व स्थानिक प्रशासनाने ठोस पावले उचलणे काळाची गरज आहे. प्रथम, संशोधन संस्था, विद्यापीठे व मोठ्या सरकारी कॅम्पस याठिकाणी आधुनिक सुरक्षा यंत्रणा बसवणे बंधनकारक करावे. दुसरे म्हणजे, चंदन व इतर मौल्यवान वृक्षांची राज्यस्तरावर डिजिटल नोंदणी करावी आणि त्यांचे उपग्रह चित्रांद्वारे निरीक्षण करावे. तिसरे म्हणजे, काळ्या बाजाराशी संबंधित माफिया गटांवर कठोर कारवाई करावी. ज्या ठिकाणी राजकीय संरक्षणामुळे किंवा भ्रष्टाचारामुळे असे गुन्हे वाढतात, त्या ठिकाणी विशेष पथके तयार करून छापे मारावेत.

समाजानेही यात आपली जबाबदारी ओळखली पाहिजे. पर्यावरण व वृक्षांचे संरक्षण ही केवळ सरकारची जबाबदारी नाही. स्थानिक नागरिक, स्वयंसेवी संस्था आणि पर्यावरणप्रेमींनी मिळून या झाडांची काळजी घ्यावी. 'आपल्या परिसरातील मौल्यवान झाडे सुरक्षित आहेत का?' हा प्रश्न प्रत्येकाने स्वतःला विचारायला हवा.

आज पुण्यातील एनसीएल कॅम्पसमधील घटना आपल्याला सावध करणारी आहे. ही केवळ एका संशोधन संस्थेतील चोरी नाही, तर ही व्यवस्थेच्या अपयशाची जाहीर घोषणा आहे. अजूनही आपण जागे न झाल्यास उद्या शहरी भागातील अशा मौल्यवान झाडांचा संपूर्ण बळी काळ्या बाजाराला द्यावा लागेल.

म्हणूनच, चंदन चोरीचा हा गुन्हा एक 'साधा चोरीचा गुन्हा' समजण्याची चूक करू नये. हे राष्ट्राच्या नैसर्गिक संपत्तीवरचे आक्रमण आहे. ही संपत्ती वाचवणे, सुरक्षित करणे आणि पुढच्या पिढ्यांसाठी जतन करणे हीच खरी देशभक्ती आहे.

– विक्रम कदम

जागतिक पत्र लेखन दिन

।। श्री गणेशाय नम: ।।

प्रिय, निसर्ग मित्रांस – दिनांक– ०१– सप्टेंबर, जागतिक पत्र लेखन दिनाच्या शुभेच्छा

स. न. वि. वि.

पत्र लिहिण्यास कारण कि, आजच्या काळात निसर्ग सन्तुलन बिघडल्याचे आपण, दूरचित्रवाणी म००ाध्यमातून तसेच वर्तमान पत्रातील बातम्यांतून सुद्धा पाहत आहोत. अतिवृष्टी, महापूर व भूस्खलनामुळे जनजीवन ठप्प झाले आहे. जम्मू काश्मीर व उत्तराखंडमधील देवभूमी मानल्या जाणाऱ्या निसर्गाच्या पवित्र अस्तित्वात प्रलय येउन, मोठी हानी झाली आहे.

यामध्ये निसर्गा-बरोबरच मानवाने निसर्गाच्या अस्तित्वात निर्माण केलेल्या आपल्या साम्राज्याची मोठ्या प्रमाणात विल्हेवाट लागली आहे. खरं तर आपले साम्राज्य उभे करताना मानवाने भविष्यकाळात पुढे काय होऊ शकते, याचा कधी विचाराच केला नाही. हा विचार केला असता तर आज या संकटाला सामोरे जाण्याची वेळच आली नसती. कैलासमान सरोवरा-सारख्या पवित्र भूमीत आपले साम्राज्य उभे करताना, त्या पवित्र देवभूमीचे पावित्र्य तर भंग पावणार नाही ना, हा सुद्धा विचार देखिल केला गेला नाही. हे आपत्ति जनक संकट मानवाने स्वतःहा ओढवून घेतले आहे. निसर्गाच्या अस्तित्वात दखल निर्माण करण्याचा आपल्याला अधिकारच नाही.

या गोष्टींचा विचार सरकारच करत नसेल तर सर्व सामान्य माणूस काय करणार? आजच्या काळात विकासाच्या नावाखाली निसर्गाची मोठी हानी होत आहे. याची किंमत पुढील काळात मोजावी लागणारच आहे. म्हणून निसर्गाचे अस्तित्व जपणे हिताचे आहे.

निसर्गाच्या अस्तित्वाचा अनमोल वारसा जतन करा

– दिपक शिंदे (पक्षिमित्र व निसर्ग अभ्यासक)

'दैनिक महा मेट्रो', मालक, प्रकाशक, संपादक दिलीप किसन कुऱ्हाडे, यांनी श्री समर्थ प्रिंटर्स, शॉप नंबर १, बेसमेंट वर्तक अपार्टमेंट, ४९९, शनिवार पेठ, पुणे– ४११०३० येथे छापून फ्लॅट नंबर ९, फ्रेंन्ड्स पॅराडाईज, शिरोळे रोड, शिवाजीनगर, पुणे ४११००४ येथे प्रकाशित केले.
वृत्तपत्रात छापलेल्या बातम्या, लेख, छायाचित्रे व जाहिराती यांच्याशी संपादक सहमत असेल असे नाही. कायदेशीर प्रकरणे पुणे न्यायालयाअंतर्गत सोडविले जातील.
मालक, प्रकाशक आणि संपादक दिलीप किसन कुऱ्हाडे – ९९२२९३०१९५, कार्यालय संपर्क क्रमांक : ९९७०६८८८६५ (पी.आर.बी. कायद्याअंतर्गत बातम्याच्या निवडीसाठी जबाबदार.) Email : Mahametronews.pune1gmail.com

This 'Daily Maha Metro', Owner, Publisher by Dilip Kisan Kurhade printed at Shree Samarth Printers, Shop No. 1, Basement Vartak partment, 499, Shaniwar Peth, Pune 411030, Published from Flat No. 9, Friends Paradise Society, Shirole Road, Shivajinagar, Pune-411004.The editor does not necessarily agree with the news, articles, photographs and advertisements printed in the newspaper. Legal matters will be resolved under Pune Courts. Owner, Publisher Editor Dilip Kisan Kurhade Contact No. - 9922930195, Office Contact No. - 9970688865 (Responsible for selection of news under PRB ct.) Email. - Mahametronews.pune@1gmail.com